

Aan de grens van Vlaanderen en Brabant

door H. VANGASSEN

VI

Nl. *ö* en *ü* in de Dialekten *u*

Die bijdrage behandelt alle dialektische woorden met *u*, uit het Westg., het Latijn en het Romaans en ook die, waarvan de etymologie zeer duister blijft, met uitzondering van de *u*, verkorting van een diftong of lange vokaal, die de *u/u* niet hebben gekend.

Die *u* stelt ons voor ingewikkelde, moeilijk te ontwarren problemen.

Voor L. Goemans (1) „blijft het een open vraag of *u/u* uit de oorspronkelijke *u* is gebleven ofwel door *ö* tot *u* teruggekeerd is. Waarom wij *u* en *u* in plaats van *ö* hebben is ook niet uit te maken”.

Als antwoord op het eerste deel van die vraag van L. Goemans schrijft A. Van Loey (2) : „Ik geloof dat het antwoord eenvoudig is, dat Wg. *ü* eerst *ou* geworden is, welke *ou* zich later verder ontwikkeld heeft tot *u*”. Dus $u > u > u$

(1) *Het Dialekt van Leuven*, Leuv. Bijdr., 2^e jg. blz. 40-41.

(2) *Over de Nederlandsche zacht korte o in het Brussels, en nog wat.* Rev. belge de philologie et d'histoire, 1927, blz. 252.

Om zijn stelling te bewijzen vermeldt A. van Loey enkele plaatsnamen uit het Brusselse (3) : *Boendaele* (a° 1233), *Bondale* (2 × 1234, 1236, enz.), vanaf 1346 : *Boendale* — *Gerolst* (1197), *Grols* (1203), vanaf 1346 : *Groelst* (4).

Merken wij hierbij onmiddellijk aan dat de *o* spelling gebruikelijke spelling voor die „Wg. u” is en dat *oe* in de aangehaalde toponiemen, een dialektische spelling is, die ons iets leert over de uitspraak in de dialekten, maar nog niet het bewijs levert dat die *oe* niet de oorspronkelijke u kan zijn, integendeel, er is kans m. i. dat een plaatsnaam, in de volksmond : u — *Boendaele* in 1233 — steeds u was, die niet verdrongen werd door een u maar daarenboven gebruikelijke spelling werd (5).

En toch heeft A. van Loey goeddeels gelijk. De woorden met u vokaal hebben de u gekend, anders is de gebruikelijke spelling *o*, in uitgestrekte u-gebieden onbegrijpelijk, niet te verklaren.

Maar er is geen algemene regel, er zijn nuances.

Wat weten wij precies over die oorspronkelijke u? Was het wel steeds een gesloten u? Was die u vast of labiel? Was het dezelfde in gans ons taalgebied? Was het wel dezelfde in dezelfde streek? In dezelfde plaats? De dialekten zijn zo oud als onze taal zelf, wat thans geldt kan ook gelden voor het verleden.

De huidige toestand is m. i. een vingerwijzing. A. van Loey deelt ons mede (6) dat „*Boendael thans in de volkstaal soms bu^ondul soms bo^ondul luidt*. In de Atlassen zijn er nog talrijke dergelijke vbb. Dus beide, u en u nevens mekaar,

(3) Idem, blz. 253.

(4) Id., blz. 255 in een naschrift : 1382 : *Zebroecht*, in 1432 *Zeebrocht*, en enkele bewijsplaatsen uit de XVde eeuw en later.

(5) Aldus meen ik de tekst van A. van Loey te moeten begrijpen : *vanaf 1346 : boendale*.

(6) o. c., blz. 253.

in één en dezelfde gemeente en daarenboven soms *u* in de ene en *u* in een naburige plaats. Was dit in oude tijden ook niet zo? Een *u* / *u* en ook wel een *u* / *u*. In de éne plaats, met tendens tot meer gesloten vokalisme, werd de variant *u* uitgeschakeld en bleef het *u*, in andere plaatsen werd *u* uitgeschakeld en bleef het *u* en werd het zelfs *o* en *o* —

Tenslotte zijn *u* / *u* / *u* / *u* slechts schakeringen van éenzelfde oorspronkelijke labiele *u*. Wegens het onvast karakter van de oorspronkelijke *u* en ook wegens de alles behalve duidelijke etymologie van tal van die woorden, meen ik de oorspronkelijke vokaal te moeten voorstellen door een dubbel fonetisch teken, nl. : *u/u*. Waar het echter duidelijk blijkt dat de oorspronkelijke vokaal *ø* was zoals bv. : mlat. *bonndrium*, Fr. *bonnier* > *bunder* wordt dit aangeduid als volgt : *ø* > *u*

De *u* in de Dendersteden

Volgt een onderzoek der huidige dialekten en der historische bronnen te Dendermonde, Aalst, Ninove en Geraardsbergen.

Dendermonde (I. 262) (7)

Dendermonde kent nog volgende *u*-woorden : *blutj*, *bultj*, *brubelæ.r*, *buf*, *duf*, *dubere*, *indufèle*, *ij gutjenu:mæ*, *futfèle*, *gunjt*, *utjöpöt*, *klump*, *kluft* (*kluts*), *lufèr*, *mumèle*, *muf* (luie vrouw), *pup*, *pulf*, *punj*, *plunèrè*, *pufè*, *slukèr*, *versnuft* (*versnoft*), *sXubèjak*, *sXruber* en ww. *sXrubè*, *stufèr*, en ww. *stufè*, *tfup* (*top*), *nèn dzube* (voor verklaring van die woorden z. Ninove, blz. 155-156).

(7) Bronnen :

Ch. Zw. — Charters Abdij Zwijveke (Dendermonde) R.A.G.

Stadsr. — Stadsrekeningen Denderm. A. R.A.

R. Beg. — Rekeningen Begijnh. Denderm.

St. G. — Staten v. Goed v. St. Gillis. R.A.G.

Zij zijn niet zo talrijk als te Aalst en Ninove.

Te Dendermonde komen niet meer voor met *u* maar met *u / o* : *bəgəst*, *brumbær*, *dump*, *junə*, *dy.əpfunt* e. a. Dendermonde kent de woorden *lobben*, *monk*, *trutselen*, *stomp*, *sloffen*, en *verschot* niet ; voor *mombakkes* zegt men *maske* (Fr. *masque*), voor het Ninoofs *pufən* (z. blz. 156) heeft men : *kabase* (Fr. *cabas*, *korfje*, *mandje*, dus iets in het „korfje” wegmoffelen).

In enkele woorden heeft men thans de palataal : *kynst*, *gylzəχ*, *knyfələ*, *mynt*. De evolutie was hier dus *u > y* en in *sikələ:r* : *u > y > i*

De stad heeft in het verleden meer *u*-woorden gekend :

Jnt bisscopdum (RA. G., Ch. Zw., nr. 96, a° 1334), *bisscopdomme* (Id. nr. 108, a° 1337), *bi wiisdoeme* (RA. G., Ch. Zw., nr. 119, a° 1351, jan. 12), *hare vroetdoem* (A. RA. Stadsr. 1377), *wijsdomme* (RA. G., Ch. Zw., a° 1379, jun. 9). Dialekt : Na verkorting van lange vokaal : *u/u > u > raikdum* (Atl. Kl. Br., blz. 15, nr. 85).

Op een buenre (RA. G., Ch. Zw., nr. 96, a° 1334, jul. 25), een half *boenre* (RA. G., Ch. Zw., nr. 120, a° 1350, apr. 20), *buender*, *bonder* (R. Beg., a° 1460-61), *bundere* (R. Beg., 1465-66), *bynder*, *byender* (RA. G., St. G., nr. 82, a° 1581). Mogelijke evolutie van Mlat. *bonnārium > u > y > i*. Dendermonde kent het woord *bunder* niet meer. Cfr. in Atl. Kl. Br. zin nr. 140 : *Londerzeel* (I. 275) : *bupər*, *Heffen* (K. 327) : *byndər*, *Blaasveld* (K. 321) : *bindər*. Dus evolutie van Nl. *ū* in gesloten lettergreep. Ook Dendermonde kende in dit geval : *u > y > i* (8).

Willem bourdemaen (A.R.A., Stadsr. 1377) (Mnl. : *borde* = last, vracht + *maen*, rekking korte a). *ou* Spelling = *u*. Evolutie : *u / u > u*. Niet meer in het dialekt.

Dourste (×) = durfde — dorste (A.R.A., Stadsr. 1377).
 u / u > u — Dial. : **u dirf** (Imp. : durfde)

8 Waghen groefs steens (A. R.A., Stadsr. 1379-80),
 groefs linens lakens (A.R.A., Stadsr. 1413-1414). u / u > u
 Dial. : **grof**

Van voren toet achter (R.A.G., Ch. Zw., a° 1400, dec. 3).
 Na verkorting van oorspronkelijke lange vokaal : > u >
 Dial. : **töt**

Van moentcoeste (= mondkost) (R. Beg., 1464-65).
 Mond : u / u > u — Kost : **ö** > u. Dial. : **munt** en :
kost

Die stoent (R. Beg., 1465-1465), stonden (A. R.A.,
 Stadsr., 1467-68). u / u > u Dial. : **stunt**

Den joenxten broeder (R.A. G., St. G., nr. 82, a° 1560)
 u / u > u > Dial. : **juŋə**.

Een soech (= zeug) (R.A.G., St.G., nr. 82, a° 1584.)
 korte vokaal : **ö** > u. Dial. : **zuX**.

Twee coeffers (R.A. G., St. G., nr. 83, a° 1646 dec. 12).
 Ofr. *coufre* (Franck-Van Wijck). Dial. : **köfer** (Fr. : *cofre*).

Moetsen (R.A. G., St. G., nr. 95, a° 1682, maart 18). Mlat.
almutium (z. Franck-Van Wijck, blz. 448). Dial. : **muitj**.

Van de dertien historische bewijsplaatsen, tot einde
 XVIIe eeuw, zijn er thans nog twee met u in het Dender-
 monds nl. : *zeug* en *muts*. Acht zijn teruggekomen tot u of : **o**
 nl. : *grof*, *töt*, *mond*, *kost*, *stond*, *jong*, (*rijk*)*dom*, *koffer* en
 drie woorden kent men niet meer, nl. : *bunder*, *borde* en
dorste. Palatalizatie u > y > i in *sukkelaar*. De u is van
 ouds regressief.

Aalst (O. 61)

Het is overbodig de talrijke dialektische u-woorden in
 het Aalsters hier op te sommen. Ik verwijs naar het werk

van Ph. Colinet (9). In Aalsterse archiefbronnen (10) vond ik volgende bewijsplaatsen :

Vercoucht hadde (R.A.G., Ch. Hosp., a° 1289), vercocht (R.A.G., Ch. Beg., a° 1282), ghecoucht (R.A.G., Ch. Beg., a° 1291). *v / u > u* Dial. : *koxt* (Ph. C., blz. 150).

Op ten boucht bider seluer vesten (R.A. G., J. v. Cl., St. Martinusk. Aalst, a° 1349). Dial. ?

An scepenen coufre (A.R.A., Stadsr., 1398-99), coffere (StaA., nr. 271/45, a° 1608). Ofr. : *coufre > u* Dial. : *kufør* (verouderd), *køfer*.

Margriete van bouxdale (= Boksdal) (A.R.A., Stadsr., 1406-07). *v / u > u* Dial. *buk* (Atl. Kl. Br., blz. 77, zin nr. 89).

Mutsaerden (StaA., Stadsr., nr. 39, a° 1569 - 70), moetsaerdt (Id. nr. 271/20, a° 1604). Dial. : *muført* (Ph. C., blz. 280).

Groefsmet (StaA., Stadsr., nr. 39, a° 1569-70) *v/u > u >* Dial. : *grøf* (Ph. C., blz. 267).

Moetse (StaA., nr. 271/20, a° 1604), slaepmoetssen (Id., nr. 274/67, a° 1628). Dial. : *muij* (Atl. Kl. Br., blz. 77, nr. 20.)

Neghen loubben craeghen (kragen met lobben) (StaA., nr. 273/5, a° 1624, febr. 8), drij loebbe craghen (Id. nr. 273/5, a° 1625 febr. 4), drij lobben craghen (Id., nr. 273/5, a° 1625). Waarsch. : *v / u > u*. Cfr. dial. *luben* (Ph. C., blz. 277).

(9) *Het Dialect van Aalst*, Leuv. Bijdr., 1896, blz. 32-33 en woordenl.

(10) Ch. Hosp. — Charters Hospitaal Aalst, R.A.G.

Ch. Beg. — Charters Begijnhof Aalst, R.A.G.

J. v. Cl. — Materiaal van lic. J. van Cleemput †.

Stadsr. — Stadsrekeningen A. R.A. en Stadsar. Aalst.

StaA nr. 271 en vlg. — Stadsarch. Aalst Staten v. Goed.

Eenen vijsbloeck (StaA., nr. 276/3, a° 1635). *u / u*
Dial. : *bløk* (Ph. C., blz. 259).

Drij moeffels (StaA., nr. 276/112, a° 1637), enen moffel
(Id. 277/74, a° 1639). Fr. *moufle* > Dial. : *mufel* (Ph. C.,
blz. 280).

Van de negen historische bewijsplaatsen kent Aalst er
nog vier met *u*, nl. : *muts, mutsaard, moffen en koffer*, zes
met *u* of *o* nl. : *blok, kocht, bocht* (kromming?), *koffer, bok*
en *grof*.

Zoals te Dendermonde is de *u* van ouds regressief.

Ninove (O.152) (11)

Het Ninoofs kent een hele reeks *u* woorden. Hier volgen
ze : *buzø* (kwade bui), *nəm bultʃ, buf* (Interj.), *nəm bunəl*
(bundel, verwarde toestand, waar men heult), *nəm bunʃk*
(zware slag), *bunʃəln* (induffelen), *bəgust* (Praet. en part.
van beginnen), *nəm brumbi.ər, dump* (domp, damp, rook),
dumpen (dampen, ook : roken als een schoorsteen), *duf*
(van zwoel weder), *dufəln* (induffelen), *dubərn* (dobberen,
ook : sukkelen : *op dn duber za.en* (in het sukkelstraatje
geraken), *fufəln* (futselen), *ij guʃ nu:m* (in Gods naam),
gulʒiʃ, gulʒəgu.ərt, geluŋəʃ (lomp, *əj geluŋəgə bi.əst* =
gierigaard), *gunʃt, əj gulə* (borreltje, slordige vrouw),
əj grubə (Cfr. : *də grubən*, brede, diepe putten in het bos te
Neigem), *ufəpət, nən ubəl* (hobbel, gezwel), *nən uʃt* (malle-
jan), *knufəln* (knutselen), *knufəldəra:, əj klump* en *klomp*,
knubelbum (vecia falba), *knubəl* (knobbel), *kluf* (kluts
aardappelen bv. ook : karakterloze man), *nə lubən* (lompe-
rik), *lubərn* (lobberen v. kledingstuk, niet passen), *ən munʃk*

(11) Bronnen : Historisch materiaal.

Ch. Abd. Nin. — Charters Abdij Ninove, R.A.G.

Tr. v. VI. — Tresorerie van Vlaanderen, Serie I, Ninove, A. RA.

Stadsr. — Stadsrekeningen Ninove, A. RA., Rekenkamer.

Kerkr. — Kerkrekeningen Ninove, R.A.G.

R.A.G., Nin., nr. 504 en vlg., Staten van Goed.

(pruilster, ww. : *mun̄kən*), *ən muʃ* (muts), *muməln* (binnensmonds spreken), *ən mujə* (lompe, domme vrouw), *muntʃ* (Lat. *monēta*), *must* (most, Mnl. *most*), *ən pup*, *nə pulʃ* (pols), *nə puŋk* (ponk, geld, som gespaard geld), *plunərn*, *plynərn* (plunderen) (12), *əpuintʃ*, *nə puf*, *pufən* (ww.) (slag, de deur *pufən*), *paʃulekə* (vleivorm, tegen kindje), *pufən* (in 't geheim geld achterhouden om... te sparen of in het geniep te verteren, cfr. mnl. : *potse*, *kuur*, *streek*. Dus : ww. *potsen* > *putsən* > *pufən*, *nə ʃukəli.ər*, *stufən*, *nə stufər*, *ə stufərəkə* (sierzakdoekje), *slukər* (slokker, gulziggaard), *nə stump*, *stumpən* (ww.), *sluber* (schelm), *ən schuf*, *ən sXuf kra.əgən* (berisping oplopen), *sXufəln* (slordig werken), *slufən* (met sleepvoeten op sloffen lopen), *snufən*, *sXubejak*, *sXrubən*, *nə sXrubər* (borstel om te schrobben), *trufəln* (mangelen, ruilen, ook : pejoratief), *nə trufəli.ər* (pej.), *aftrufəln* (pej.), *tup* : *an.za gi.ənə lan̄ən tup sXi.ərən* (hij zal niet lang leven), *ksal a. ba. a.n. tup: akən* (ik zal u bij de haren trekken), *bətupeən* (iemand bedriegen, foppen), *nə ʃup* (cfr. mnl. *tsop*, hier dus : *tʃ* > *ʃ*), *ən snubə* (plotse korte ruk. Ook : met *snubən* spreken, syn. : *snabən*), *versXuf* (van de *versXuf*, van het verschieten), *versXufsn* (ww.), *verslunʃn* (verwelken, bv. van bloem en van vrouw), *du:pfuntʃ* (doopvont), *nə zuben* (dwaas, sufferd. Cfr. mnl. *tsuffen*, *soffen*, *suffen*. Hier waarsch. *ts* > *dʒ* > *ʒ*, *zuber* (bij : *zuben*?) (verward iets, misbaksel).

Historisch materiaal :

Van loembeke (R.A.G., Ch. Abd. Nin., Suppl. DI, a° 1339). *u / u* > *u* Ninoofs : *lumək* (0.160).

Point (A. R.A., Tr.v.VI., S. I, nr. 1071, a° 1396), de mespointinge (A. R.A., stadsr., 1407-08). Uit het Fr. Ninoofs : *puintʃ* waarsch. oorspronkelijk : *u*

(12) H. K. C. T. D. XXXV, 1961, blz. 115.

Stoet (Imp. v. staan) (A. R.A., Stadsr. 1404-05). u / u
> u > dial. stont'.

1/2 Boender (A. R.A., Stadsr. 1456-57), 5 bonder (A. R.A. Rekenk. nr. 45349, a° 1466), jan buendervoet (A. R.A., Stadsr. 1470-71). *ō* > u / y

Toet dier tijd (A. Aartsb., Cart. Abd. Nin., a° 1462-70). Verkorting van lange vokaal : u > dial. : tot.

Vuynte (= doopvont) (R.A. G., Nin. Kerkr., a° 1527-28). *ō* > u > dial. : vuintf -uy in *vuynte* is spelling voor Nl. ui, Ninoofs : u-klank.

Vuelezele (Vollezele O. 241) (A. R.A., Stadsr. 1536-38) u / u > u > y dial. : vilezi.el.

Een zoech (R.A. G. Nin. nr. 641, a° 1597), 1 soughe (R.A. G. Nin., nr. 100, a° 1654 sept. 3) Na verkorting : *ō* > u dial : zuλ.

Een moufsele (= handmof) (R.A. G., Nin., nr. 496, a° 1647). Ninoofs : mā.nʃɔŋ (Fr. manchon).

Een vrouwen loebbe (deel van kraag) (R.A. G., nr. 496, a° 1647). Waarschijnlijk : *ō* > u verwant met luben (z. blz. 155).

Nachtmutsen, moetsen (R.A. G., Nin., nr. 504, a° 1675), moetsen (Id., nr. 671 a° 1699). u > dial. : muf. Ook : u > y

Regnier pouppe, *regnier poppe* (R.A. G., Nin., nr. 511, a° 1696). u / u > dial. : pup.

Op de twaalf historische bewijsplaatsen, tot einde XVIIde eeuw, zijn er nog zes met u bewaard gebleven : *Lombeke, punt, vont, zeug, muts en pop*, terwijl *vollezele* thans ontronding i heeft. De u is verdrongen door u/ɔ in : *stond, tot. Moffel* kent het Ninoofs niet meer.

Ook te Ninove is de u van ouds regressief.

Geraardsbergen (O. 288)

Historisch materiaal (13).

Van gouferdinen (Goeferdingen O. 229) (RA. G., Hosp. nr. 199/1, a° 1361), ghofferdinghen (RA. G., Hosp., nr. 116, a° 1574-75). Thans nog : *guferdinen*.

Mins heren coemste (A. RA., Stadsr., 1397-98), de compst (A. RA., Stadsr. 1472-73). *v/u* > *u* > dial. : *kœmst*.

Vercouchte (A. RA., Stadsr. 1398-99). *v/u* > dial. *verkuÿt*.

Van moustaerde (Fr. moutarde) (RA. G., Hosp., nr. 7, fol. 17 v° 1413-14), mostaert zaets (RA. G., Hosp., nr. 65, a° 1503-04) *v/u* dial. : *mœstert*.

Begoest was (A. RA., Stadsr. 1519-20), begost (RA.G., Ger., nr. 1168, a° 1683 febr.). *v/u* > *u* dial. *bœgust*.

Gheseit de zouc (Bn. : zeug) (A. RA., Stadsr., 1522-23). Ook met lange vokaal : van tweeñ soghen RA. G., Hosp., 1451-58). Verkorting > *u* dial. : *zœÿ*.

Vertroecken (Imp. v. vertrekken) (A. RA., Stadsr., 1539-40). *v/u* > *u* > dial. : *trœken*.

Een coufferken, (RA.G., Ger., nr. 412, fol. 27 v°, a° 1566), coffers (RA. G., Ger., nr. 412, fol. 224 r°, a° 1616), een spiesche coffere (Id., nr. 445, a° 1641). Cfr. : Ofr. *coufre* en Fr. *cofre*. Dial. : *kœfer*.

Van den honden (A. RA., Stadsr. 1424-25), jan de hoent (RA.G., Hosp., nr. 116, a° 1574-75). *v/u* > *u* dial. : *unt*.

Van de negen historische bewijsplaatsen kent Geraardsbergen er nog één met *u* nl. : een plaatsn. *Goeferdingen*. In de acht andere steeds *v* / *œ*. De stad heeft in het verleden

(13) Bronnen :

Hosp. — Hospitaal O. L. Vr. Gerardsbergen, RA. G.

Stadsr. — Stadsrekeningen Geraardsbergen, A. RA.

Ger. nrs. 412-445 — Geraardsbergen, Staten v. Goed, RA. G.

heel wat u-woorden gekend en is, vooral van in de moderne tijden, sterk regressief.

Nochtans is in een groepje de u nog bewaard gebleven en dan vooral in enkele woorden met affectieve inhoud, waaraan misschien het behoud van de u te danken is : *brubeler*, *dufeln*, *duf*, *frufeln*, *knubel*, *knufeln*, *lubas*, *pufen*, *sluber*, *stump*, *zuben* (z. Ninove blz. 156).

Een tweede groep volgde de evolutie $u > y > \Delta$ zoals in : *brage*, *pat*, *valn*, enz., dus palatalizatie : *galzəX*, *blaf*, *balt*, in *gafnu:mə*, *ʌfəpət*, *klaf*, *kanstə*, *mafə* (muts), *pant*, *slanf* (slons).

In al de andere u-woorden is het steeds $u/\text{ɔ}$ vbb. : *krum*, *klump*, *pope*, *dumst* (domp), *fup*, enz.

De toestand te Geraardsbergen is, niettegenstaande de u woordjes gans anders als in de andere Dendersteden. Hiermede zal rekening moeten gehouden worden bij de afbakening van de gebieden.

Verder in Zuid-Oostvl. te Nederbrakel (O. 208) vinden wij ongeveer dezelfde toestand als te Geraardsbergen. De u in enkele woorden : *sXu:bejak*, *sluber*, *kufer* en *kufer*, *stufər*, *duf*, *bəgust*. Met palatalizatie : *galzəX*, *dafeln*, *snafən*, *klats*, *matə*, *blats*, *kanstə*, *ʌsəput*, *sakeli.ərə* e. a. En in de meeste gevallen u vbb. : *klump*, *dum*, *puls*, e. a.

De toestand in dit deel van Zuid-Oostvl. is duidelijk. Er zijn van plaats tot plaats enkele u relikten en dan nog niet dezelfde. De meerderheid palatalizeerde of werd $u/\text{ɔ}$. De u is er zwak, verloor terrein en verliest er nog steeds. Maar het staat reeds vast : ook Z. O. Vl. heeft op brede schaal deel uitgemaakt van een uitgestrekt u gebied en zoals wij verder nog zullen leren is er in Oostvlaanderen een uitgestrekt u-eiland.

De Denderstreek stroomafwaarts Geraardsbergen behoort in feite tot het u-gebied. De u is het sterkst vertegenwoordigd te Ninove en te Aalst. Dendermonde is zwakker,

kent reeds de palatalizatie : $u / u > y$ in : *kunst, gulzig, knoffelen, munt...* In kleine gemeenten, die aan de rand van het u-gebied liggen, bv. Aaigem (O. 135) daar vindt men wel talrijke u-woorden maar ook reeds palatalizaties : *klyf, sykeler, myf, yfəput, blyf, fyfəln.*

Treffend verschijnsel voor de Denderstreek : Gebrek aan homogeniteit en dit gans in tegenstelling met bv. de palatalizatie en de ontronding van nl. \ddot{u} (14). Er zijn soms verschillen van woord tot woord en van plaats tot plaats.

Vergeten wij niet aan te stippen dat de drie steden : Dendermonde, Aalst en Ninove historisch achteruitgang boekten. Het verlies is veel geringer dan te Geraardsbergen.

Conclusie : Een deel van de Denderstreek, stroomafwaarts Geraardsbergen tot Dendermonde, is u-gebied tegenover een sterk verzwakt zuid-oostvlaams gebied met palatalizaties en overwegend $u / \text{ɔ}$. Een onderzoek van West- en Fransvlaanderen kan ons verder inlichten over ons u-probleem.

Eerst nog een woord over de u-woorden met affectieve inhoud. Zij zijn in de Denderstreek, vooral dan te Aalst en te Ninove, vrij sterk vertegenwoordigd. Voor Ninove, op circa zeventig u-woordjes zijn er ongeveer een dertigtal onomatopeeën, interjecties en vooral pejoratieven.

L. Grootaers en J. Grauls in hun *Klankleer van het Hasselts Dialekt* (15) menen dat in zekere gevoelswoorden als *ftum, dum* e. a. „de hartstocht een rol speelt en er toe bijdraagt om dien u-klank te bewaren of hem opnieuw uit $u > u$ te doen ontstaan. L. Grootaers in „*Het Dialekt van Tongeren* (16)“ : „*Het schijnt dat de hartstocht hier eene rol gespeeld heeft en het bewaren der u begunstigd heeft*“. Daarenboven in het Hasselts is, volgens het werk van L. Grootaers

(14) H. K. C. T. D., XXXV, 1961, blz. 105-121.

(15) Blz. 71, opm. 5.

(16) Leuv. Bijdr. VIIIe jg., 1908-09.

en J. Grauls de u nog steeds productief : „*Het jongere geslacht spreekt gewoonlijk een klank uit die meer naar u overhelt*” (17).

Dit alles geldt slechts in geringe mate voor Aalst, Ninove en Dendermonde. Voor de gevoelswoorden heeft men ook wel in andere plaatsen u in plaats van u. Zij volgen de lokale fonetische tendenzen, nochtans in mindere mate dan de andere woorden, die niet onder invloed staan van het gevoel. Tal van pejoratieven zijn versteend, de u verdwijnt met het woord zelf, dat alle verband verloren heeft met oorspronkelijke of verwante vormen. Hun aantal te Ninove en elders vermindert van generatie tot generatie. De toestand in de Denderstreek staat in tegenstelling met Limburg (Hasselt).

De kans dat er nieuwe u-woorden zouden ontstaan is echter niet denkbeeldig. De mogelijkheid van een spontane u lijkt me niet uitgesloten in het Ninoofs. Hier een voorbeeld : snube met de bet. plotse ruk aan een touw bv. en het ww. snuben bijtend, onvriendelijk spreken ; snuben is synoniem van snaben (waars. nl. *snappen*, z. Franck-van Wijck : *happen, snakken, pakken*. C. B. van Haeringen : *happen, snakken*). Men zegt : a sprekt ata.ets me en snube æn en snabe (Hij spreekt altijd met...). snuben kan spontaan als gevoelswoord ontstaan zijn uit snaben.

De affectieve u-woordjes vormen een aparte groep en vergen dan ook een afzonderlijk onderzoek. Alhoewel de gevoelswoorden hier niet mochten ontbreken beperk ik mijn onderzoek tot de niet affectieve u-woorden, waarvan de evolutie fonetisch, in de meeste gevallen, kan verklaard worden.

(17) Blz. 71, opm. 5.

De u in West- en Fransvlaanderen

In gans dit gebied van Vlaanderen houdt de u nog stand. In de Atlas van West-Vlaanderen en Frans-Vlaanderen, Kaart nr. 5 (*bonden, gebonden*) : Uitgestrekt u-gebied. In het noorden vooral *buntþ, gæbun*. In het zuiden, in éénzelfde plaats : *bu-ntþ, gæbu-ndn*. Ook nog u / u en u / u met of zonder nazalering. Die vbb. zijn een illustratie van hetgeen ik in de inleiding zegde over de labiliteit van de oorspronkelijke u en wettigen de voorstelling u / u. In gans dit gebied zijn er volgende varianten : u / ũ / ŷ. / ŷ. / u- / u.æ. Daar is nog Kaart nr. 48 : *Ons veulen*, met voor ons dezelfde varianten en ook met palatalizatie : y / y- (Gelijkaardig verschijnsel in de Denderstreek.) In de Teksten zijn er nog volgende u woorden : *runt* (bv. : H 2, zin 87), *munt* (Idem e. a.), *gæzu-nd-n* (= gezond) (N. 13), *ū-nderlā:nts* (hondert) (0.258 en N 178, landmaat), *i-s ferzunkēn* (= is verzonken) (H 89, zin 67), *di dumækū.nt* (H 60, nr. 40).

In De Bo (18) : *stoeg* (= stond) (Frans-Vl., blz. 1084). Niet alleen : *stoeg* in Frans-Vlaanderen, maar ook elders heb ik het dikwijls zelf gehoord ! *Ground* (= grond) (Poperingen, blz. 391), ook elders ! En bij De Bo vinden wij ook : *loef, loebas, leure, lurpe, lompe, lelijke vent*, blz. 327. Ook : *Lompe*, Fr. *lotte, soort riviervis, in enige streken louppe*. En ik zeg er nog bij : *unt* (hond), *uþer* (honger).

Nu wij een overzicht hebben van het u-gebied tot in Frans-Vlaanderen rest ons nog te weten hoe de toestand historisch evolueerde ten oosten van de Schelde en de Denderstreek, nl. in Brabant. Dit moet ons in de mogelijk-

heid stellen duidelijk te kunnen oordelen over de stand van de Denderstreek tussen West en Oost.

Historisch Materiaal : Brussel, Leuven, Mechelen en Antwerpen

Brussel

Boendale, a^o 1233 (A. van Loey, o. c., blz. 253) *u / u > u* Dial., z. blz. 150.

Egidius dictus de honshocht, sc. de ucla, a^o 1265, Katherina uxor sua, a^o 1293. (19). Katerina de honszoech (Bst. Brab., blz. 246, a^o 1286). Zie voor ht/h : Leo Peene (*Land- en Cijnsboek St.-Janshospitaal, Brussel III*, blz. 544, nr. 466 : Janshochs, janshochts.) Evolutie : *u / u > u*.

Bisscopdoeme (Bst. Brab., blz. 265, a^o 1335), bijsscopdoeme, biscopdome (Id., blz. 304, a^o 1406). Na verkorting : *u / u > dial. : ɛa.ikdum* (Atl. Vl. Br., blz. 200, nr. 85).

Stroembeke (Bst. Brab., blz. 265, a^o 1335). Dial. te Strombeek (P. 56) *strymbɛ.k*, dus : *u / u > u > y*.

Loembeke, lombeke (Bst, blz. 301, a^o 1340-46). *u / u > lumɛk* (Atl. Vl. Br., St.-Katerina-Lombeek, 0.156).

Ruelen boecs (Bst. Brab. blz. 267, a^o 1356), cfr. ian de buc (Id. 274, a^o 1304), boexdale, boxdale (Id. 270, a^o 1406-9), philipsen bouc (Id. 218, a^o 1529-30), peter de bouck (Id. 230, a^o 1581). *u / u > u* en *y > dial. : buk* (Atl. Vl. Br., blz. 200, nr. 89).

1 Bloerken, bloxken (Bst., Brab., blz. 267, a^o 1356), kateline sblox, dbloerken (Id. 270, a^o 1406-9), van enen bloke (Id., blz. 172, a^o 1442). *ɔ / ɔ* en *ɔ > u* dial. : *blɔk* (Maz., blz. 24, § 47, 1.)

Coesterie, coesterssen (Bst. Brab., blz. 278, a^o 1390-94),

(19) Mij vriendelijk medegedeeld door Prof. Dr. K. Roelandts, uit : P. OSTYN, *Persoonsnamen uit het St.-Pietershospitaal Brussel, Lic. Leuven 1956.*

jan de custer, custerssen (Bst. Brab., blz. 291, a° 1528-29).
 u > palataal ũ dial. : **kastər** (Atl. Vl. Brab., blz. 291,
 nr. 128).

Buendel, 2 bōendele (Bst. Brab., blz. 279, a° 1395-1400).
 v / u en palatalizatie ũ. Dial. : **buŋəl** (A. van Loey, o. c.,
 blz. 251).

Moellem (= Mollem O. 72) (Bst. Brab., blz. 280, a° 1395-
 1400) v / u.

Daer op stoenden (2 ×) (Bst. Brab., blz. 209, a° 1416-
 17) v / u dial. : **zə stəntə** (Maz., blz. 36,2 / opm. 5).

Der moenke lant (Bst. Brab., blz. 267, a° 1356). v / u >
 u dial. : onbekend.

Meynart de hoendeloese (Bst. Brab., blz. 209, a° 1416-
 17) v / u > u dial. : **ənt** (Maz., blz. 24, § 47).

Gepoent (Bst. Brab., blz. 256, a° 1430-31). v / u > dial. :
punt (Atl. Vl. Brab., blz. 200 nr. 102).

Te stoepene (= stilhouden) (Bst. Brab. blz. 221,
 a° 1470). v / u.

Oens Heeren (Bst. Brab., 222, a° 1474-75). v / u > u
 of : **ō** dial., rekking : **ō:s** (Maz., blz. 24 §, 1/).

Hoendert (Bst. Brab., blz. 223, a° 1477). v / u > u dial. :
əndert (Maz., blz. 68 § 105).

Kerdere (lees : keldere) **moent** (keldermond, toegang
 tot kelder v. op straat) (Bst. Brab., blz. 225, a° 1480), ten
 moentcost (Id., blz. 238, a° 1482-83). v / u.

Dat hij soechte (Bst. Brab., blz. 202, a° 1482-90).
 v / u > u dial. : **zəxt** (Atl. Vl. Br., blz. 200, nr. 86).

Joenghe, joenghers, jonghers (Bst. Brab., blz. 202,
 a° 1482-90). v / u > u dial. : **juŋə, juŋk** (Maz., blz. 27).

Hij besoerghen zouden (Bst. Brab., blz. 202, a° 1482-
 91). **ō** / u > **o**, dial. : **zarχ** (Maz. § 52,1 /).

Trocken, troecken (Imp.) (Bst. Brab., blz. 239, a° 1484-
 85). **ō** / u > **o** dial. **trək** (Maz., § 121).

Brussel kende vroeger meer u-woorden. Komen thans

niet meer voor met **u** maar met **v** en **o** *blok, hond, hondert, mond, ons, stond, stoppen, trokken, zocht*. Met Δ *koster*.

Leuven.

Roelf tijndragere (Bst. Brab., blz. 583, a^o 1278). **v / u**
> **u**.

Coempt (Bst. Brab., blz. 538, a^o 1345) **v / u** > **u**.

Jhanne van den besdoeme (Bst. Brab., blz. 540, a^o 1348), *janne van den bisdomme* (Id., blz. 546, a^o 1371). Verkorting. **v / u** > **u** > *rekduem* (Atl. Vl. Br., blz. 243, nr. 85).

2 Boendren (Bst. Brab., blz. 589, a^o 1370), *bonder, boender* (Id., blz. 593, a^o 1389), *drije boynder* (Id. blz. 600, a^o 1487). δ > **v / u** > dial. : *bunder* (G. L. T).

Die baenroetsen (Bst. Brab., blz. 541, a^o 1370). Mnl. : *baenrotsen* : **v / u** > **u**.

In wat pointe (Bst. Brab., blz. 551, a^o 1394-95), *die poentinghe* (Bst. Brab., blz. 555, a^o 1421-22). **v / u** > **u** > *puint* (Atl. Vl. Br., 245, nr. 102).

Een bloexken, van enen *bloke* (Bst. Brab., blz. 596, a^o 1410). In gesloten lettergreep : **v / u** > *blök* (G. L. T.).

Marie domphoets (= *domhoofd*) (Bst. Brab., blz. 390, a^o 1370), *janne doemphoet* (Id., blz. 556, 1421-22). **v / u** > *duem* (G., L. D., blz. 39 § 20).

Voendingen (Bst. Brab., blz. 556, a^o 1421-22), *vundelinghe* (Id., blz. 561, a^o 1481), van den *vondelingen* (Id., blz. 567, a^o 1550-51). **u** > **y** en : **v / u** > **u** > *vøndelijck* (G., L. T.).

Stille stoent, *aldaer stoende* (Bst. Brab., blz. 556, a^o 1421-22). **v / u** > **u** > *stont* (G., L. T.).

Wapenroecken (Bst. Brab., blz. 556, a^o 1421-22). **v / u**
> **u** > *rok* (G. L. T.).

Die voenderen (Bst. Brab., blz. 556, a^o 1421-22). **v / u** > **u** \acute{o}

Holsbeke (Bst. Brab., blz. 607, a^o 1424-25), *hoelsbeke*

(Id., blz. 600, a° 1487). *u / u > u > ɔlʃbɛ.k* (Atl. Vl. Br., blz. 148).

Janne van den boessche (Bst. Brab., blz. 576, a° 1541), buschen (Id., blz. 627, a° 1508-9). Met *u* en met palatalisatie. Dial. : *bɔs* (G., L. T.).

Om goydt's wille (Bst. Brab., blz. 629, a° 1525-26). Dial. : *ij gutsernu:mə* (G. L. T.).

Die coesten (Bst. Brab., blz. 577, a° 1543). *u / u > u* dial. : *kɔstə* (G. L. T.).

Voer een schoepe (schop) (Bst. Brab., blz. 567, a° 1550-51). Dial. : *u > y > dial. : fip* (G. L. T.).

Bij oens (Bst. Brab., blz. 578, a° 1551-52). *u / u > u* — dial. : *ɔns* (G. L. T.).

Oep sinte niekals, niklaes (Bst. Brab., blz. 582, a° 1563). *u / u > u > uɔ* (Atl. Vl. Brab., blz. 244, nr. 105).

Op 14 bewijsplaatsen zijn er in het huidig dialect 9 met *ɔ / i* in plaats van *u*, nl. *ons*, *schop* (*fip*), *kosten*, *bos*, *Holsbeek*, *rok*, *stond*, *vondeling* en *blok*; 4 nl. *bunder*, *punt*, *dom*, *op* hebben de *u* bewaard.

Mechelen (20).

tKerssavoents (Bst. Brab., blz. 650, a° 1291). *u / u > u > dial. : a.vɛt* (Atl. Kl. Br., blz. 71, nr. 68).

Vercoecht (Bst. Brab., blz. 650, a° 1291). *ɔ / u > dial. : verkɔxt*.

Met voentnesse (Bst. Brab., blz. 650, a° 1291). *u / u > u* — Dial. : *vɔnis*.

Stoet (Imp. staan) (Bst. Brab., blz. 736, a° 1322). *u / u > dial. : stuɲ*.

De quadeuondre (Bst. Brab., blz. 646, a° 1299), *ane de quade voendere* (Bst. Brab., blz. 667, a° 1320-21). *ɔ > u*.

(20) Lic. J. Verbeemen was zo vriendelijk mij te woord te staan voor het Mechels dialect.

1 Buenre (Bst. Brab., blz. 736, a° 1322), **3 boenre** (Id., blz. 738, a° 1340) $\delta > u > y > \text{em bynder}$ (Atl. Kl. Br., blz. 72, nr. 140).

Moenc (monnik) (Bst. Brab., blz. 682, a° 1386-87).
 u / u .

Munte, monten (Bst. Brab., blz. 656, a° 1304-09), neuen de moente (Bst. Brab., blz. 740, a° 1392). $u / u > u >$ dial. : mynt.

Toet den, toten (Bst. Brab., blz. 714, a° 1456), toet (Id., blz. 702, a° 1496). Lange vokaal : $> u / u >$ Dial. : tot.

Mouissaert (Bst. Brab., blz. 727, a° 1539-40). $u / u > u >$ dial. : mytset.

Incoemst, coempt (Bst. Brab., blz. 707, a° 1515-16).
 $u / u > u >$ dial. kumst.

Scouldich (Bst. Brab., blz. 727, a° 1539-40). $u / u > u >$ dial. : sxyldæx.

Op elf woorden, die nog tot het dialect behoren, zijn er slechts 2 met *u* nl. *op* en *stond*. In 9 woorden werd de *u* verdrongen door $u / \text{ɔ} / \text{ə}$ en *y* (3 ×) (palatalizatie van *u*).

Antwerpen.

Hare liftoecht (2 ×) (Bst. Brab., blz. 35, a° 1306).
 $u / u > u$

Vm (2 ×), vmtrint (Bst. Brab., blz. 37, a° 1311). $u / u > y$ — $u \cdot \text{em}$ (Atl. Antw., K. 244) — **untrent** (Sm., blz. 22 § 47, 5°). **um** (Id., blz. 110).

Dat men heet de bok (Hn.) (Bst. Brab., blz. 38, a° 1313), woutre de buc (Id., blz. 43, a° 1337), in de buk steghe, in de bok steghe (Id., blz. 97, a° 1375-1400). $u / u > u / u / y >$ dial. : **bu·k** (Atl. Antw., K. 244). C. en V., in A. D., kent ook : buk.

Woulle gout (wollegoed) (Bst. Brab. blz. 66, a° 1324-25),
 $u / u > wul$ (Sm., blz. 18).

Woulfarde, vilayne (Bst. Brab., blz. 66, a° 1324-25).
 $u / u > u$. Dial. : **wolæf** (C. en V., I. A. D.).

Die brudegoem (Bst. Brab., blz. 87, 1° helft XIVde).
 Waars. lange vokaal. Verkorting : v / u .

Tot, toet (Bst. Brab., blz. 67, a^o 1366-67). Na verkorting : $v / u > tut$ (Sm., blz. 110).

Heilechdome (Bst. Brab., blz. 65, a^o 1398-99). van den scouthetdoeme (Id., blz. 69, a^o 1398-99). Na verkorting : $v / u > dial. : (rijk-) du-m$ (Atl. Antw. K. 244).

Daer zij op stoet, de heren op stoeden (Bst. Brab., blz. 74, a^o 1403-04), op stont (Id., blz. 99, a^o 1426-27). $v / u > stuŋ$ (Sm., blz. 23, 8°).

1 Yseren voerck (Bst. Brab. 103, a^o 1459-60). $v / u > u > dial. palataal vóór r : varək$ (C en V., I. A. D., blz. 11).

Koester (Bst. Brab., blz. 90, a^o 1521-22). $v / u > v / \Delta$ **kaster** (Sm., blz. 21).

Soemeghe (Bst. Brab., blz. 90, a^o 1521-22). $v / u > suməxtə$ (Sm., blz. 34), **sumtets** (Sm., blz. 22).

Den goesheuse (godshuis) (Bst. Brab., blz. 90, a^o 1521-22). v / u slechts in : **ij gutsenome** (Sm., blz. 22).

Gheroelf, steyaert (Bst. Brab., a^o 1521-22). $v / u > u$.

Oons (Bst. Brab., blz. 94, a^o 1527-28). $v / u > uŋs$ (Sm., blz. 18).

Van den gruenen hoende (Hn.) (Bst. Brab., blz. 108, a^o 1536-37), den bonten hont (Hn.) (Id. blz. 62, a^o 1581). $v / u > u > uŋt$ (Sm., blz. 9).

Het Antwerps heeft v / ϑ of Δ in plaats van u in de woorden : *wol*, *Wolf(arde)*, *vork*, *koster*, *hond*. Op tien bewijspplaatsen zijn er nog zeven in de volkstaal overgebleven met u nl. : *tot*, (*rijk*)*dom*, *stond*, *sommige*, *Gods (naam)*, *om*, *bok*.

Uit het historisch onderzoek der vier grote Brabantse steden blijkt dat op een totaal van circa vijftig bewijspplaatsen, van in de XIIIde tot in de XVIIde eeuw er slechts 19 die u hebben bewaard, terwijl in 30 gevallen de

u thans verdrongen is door $u / \text{ɔ}$ — of ook door y en Δ (21).

Niettegenstaande Brabant nog een sterk aaneengesloten u-gebied vormt heeft het historisch in talrijke woorden reeds de u verloren. In de dialekten van de vier steden is de u enigszins beter bewaard te Leuven en Antwerpen dan te Brussel en Mechelen.

Overzicht Vlaanderen en Brabant

Opvallend is het feit dat Brabant en de Denderstreek u-woordjes hebben gekend, die wij nu nog aantreffen in West-Vlaanderen en Frans-Vlaanderen met u nl. : *stond* (Antwerpen, Brussel, Dendermonde, Leuven, Mechelen), *hond* (Antwerpen, Brussel, Geraardsbergen), *hondert* (Brussel), *mond* (Brussel, Dendermonde), *ons* (Leuven) (22). Ook in de huidige dialekten, te Leuven bv. heeft men nog u woorden die wij ook vinden in West- en Frans-Vlaanderen.

In de middeleeuwen was er een dicht u-net gespannen over gans het Zuidnederlands taalgebied van in Vlaanderen tot in Limburg. De mazen van dit u-gebied waren dichter vóór de XIIIde eeuw en werden steeds breder en zwakker tot op onze dagen.

In West-Vlaanderen en Frans-Vlaanderen is de u nog bewaard (niet overal!!) vóór : *nd*, *nk*, *ng*, *ns*.

De aftakeling begon het eerst en was dan ook het sterkst in Oost-Vlaanderen, dat nog slechts sporadisch de u kent. Oorzaak? Tendens tot meer open vokaal : $u / u > u / \text{ɔ} / o$. O. Vl. kan grotendeels niet meer gerekend worden bij het u-gebied.

De Denderstreek houdt nog stand maar in zwakker mate dan Brabant. Er kan niet gesproken worden van invloed

(21) Zoals voor de Dendersteden tellen de uit de woordenschat verdwenen woorden niet mee.

(22) z. historisch materiaal, blz. 163-168.

van Vlaanderen in Brabant. Wel moeten wij aannemen dat de Denderstreek, grensgebied tussen Vlaanderen en Brabant, onder invloed van verschillende factoren stond : 1° De drukking van Vlaanderen naar de grens van het Vlaams taalgebied heeft van in de oudste tijden de verzwakking van de u in de hand gewerkt. 2° De Denderstreek, het Geraardsbergse uitgezonderd, leunt aan bij Zuid-West-Brabant.

Zoals Brabant heeft de Denderstreek (Dendermonde, Aalst en Ninove) een meer gesloten vokaal dan Geraardsbergen, dat bij Zuid-Oost-Vlaanderen hoort.

In Vlaanderen en Brabant hebben consonantische complexen de u beter bewaard.

Toelichtingen bij de Kaarten

Voor het opmaken van de kaarten kwamen volgende woorden uit de Atlassen in aanmerking : *op* (zin nr. 5, 35, e. a.), *muts* (20), *omdat* (43), *rijkdom* (85), *krom* (87), *trommeltje* (88), *bok* (89), *lommer* (91), *punt* (102), *sommige* (130), *doopvont* (137).

Voor die elf woorden heb ik voor elk woord een afzonderlijke werkkaart gemaakt. Die kaarten geven echter geen duidelijk totaalbeeld van het verschijnsel, want — hoeft het nog gezegd? — die grillige woorden kennen in meer dan een geval een afwijkend kaartbeeld en natuurlijk ook een afwijkende evolutie. Er zijn er bv. met palatalizatie, met ontronding. Andere, die in dezelfde voorwaarden verkeren doen dit niet. In de éne streek een menggebied van *u* en *u*, in een ander *u* en *u*, *u* en *u*.

Wetenschap eist een beoordeling, die moet kunnen steunen op een klare afbakening, die verwante elementen samenbrengt met terzijdestelling van het ondergeschikte, het bijkomstige, dat dan afzonderlijk kan vermeld en

verklaard worden. Dit kan slechts bereikt worden door een synthetische kaart. Ik moest mij daarom houden aan volgende regels :

1° Op die synthetische kaart (I) is er geen fonetische aanduiding bij de nummers van de plaatsen mogelijk omdat er verschillen zijn van woord tot woord.

2° In talrijke gevallen kon er geen rekening gehouden worden met sporadische afwijkingen, bv. in een u gebied wordt de u- of v of u- niet aangeduid voor zover het massaal optreden van de u een aaneengesloten gebied vormt.

3° De ontronding hoort bij een oorspronkelijk u gebied. Zij komt afzonderlijk voor op kaart II.

4° De palatalizatie wordt nader vermeld in de toelichtingen.

Kaart I

Van west naar oost :

Punt (Atl. zin nr. 102).

Grenslijn van de taalgrens tot Baasrode (I. 260 a).

Ten westen : Z. O. VI. en N. O. VI. : Δ uit : $u > y > \Delta$
of : $u > \Delta$.

Ten oosten : Van de taalgrens tot Baasrode (I. 260 a) : u^i — van Baasrode langs de Schelde tot de Nederlandse grens y uit u / u^i .

Van Baasrode tot aan de Nederlandse grens is er tussen west en oost slechts een verschil van palatalizatie Δ (west), tegenover y (oost).

Muts (Atl., kaart 145, zin nr. 20).

Bij ontstentenis van materiaal loopt de grens slechts van de taalgrens tot Baasrode (I. 260 a).

Ten westen : Van de taalgrens, ten westen van Bever

(I. 272) tot en met Baasrode (I. 260 a) : Δ — Verder naar het noorden verdrongen door : *klak*.

Ten oosten : van Bever (O. 272) tot Baasrode (I. 260 a) u en u¹ — Verder naar het noorden : *klak*.

Vont (Atl., kaart 40, tekst nr. L 37).

Reconstructie van de grenslijn van de taalgrens tot Schoonaarde (I 261 a).

Het kaartbeeld van -vont is zeker wel het merkwaardigste van de ganse reeks. Het toont ons hoe de u / ui systematisch werd en wordt afgebroken. Er blijft van de u / ui nog een klein, ongeveer aaneensluitend geheel over in Zuid-West-Brabant. Er is daar ook nog een groepje in Klein-Brabant, ook sporadisch tussen Brussel en Leuven zijn er nog. In de provincie Antwerpen zo goed als overal \tilde{u} / u en veelal genazaleerd (cfr. : Lat. / Frans : fonds).

In een woord, op het eerste zicht, zijn er geen vaste gebieden meer af te bakenen. Maar in de provincie Antwerpen en in de provincie Brabant vinden wij sporen, die ons wijzen op het ver verleden... toen er nog een zeer uitgestrekt u-gebied was. Die sporen zijn meer dan twintig plaatsen met ... y en i in Vl. Brabant, Kl. Brabant en in de provincie Antwerpen. En die leren ons dat het vroeger was u > y of u > y > i of ui > i.

De oorzaak van die volledige storing in de oude toestand moet gezocht worden in de Kerk. De pastoors zullen steeds gezegd hebben *vunt* of *vünt* en zelden of nooit *vynt* en zeker niet *vint*. Voegen wij er nog aan toe dat geen enkele Brabantse stad *vunt* nog kent. En toch is de overwinning van *vunt* niet zo volledig dat het ons niet meer mogelijk zou zijn minstens een grenslijn te trekken tussen de Denderstreek en Zuid-Oost-Vlaanderen. Dit kan met de volgende u-relikten : Van het zuiden naar het noorden : Herfelingen (O. 274 a), Denderwindeke (O. 235), Voorde (O. 219),

Aspelare (O. 144), Mere, met *o* en *ui* (O. 56), Lede ook *o* / *ui* (O. 46) en Schoonaarde *ŭ* / *ui* (I. 261 a).

Ten westen van die grenslijn : *u* en *o*.

Krom (Atl. zin nr. 87).

Ten westen : In Zuidoost- en Noordoost-Vlaanderen : *o* / *o.* / *o.c* / *u*.

Ten oosten : Atlas Vl. Brab. $70 \times y$ en $70 \times u$ — Kl. Brab. $18 \times y$ en $24 \times u$ — Antwerpen $54 \times u$, $23 \times y$ en $20 \times u.$ / *u.* / *o*.

Voor de ontronding i z. kaart II, en blz. 175-177.

Trommeltje (Atl. zin nr. 88).

Ten westen : *o* / *o.c* / *o.c.* / *u*.

Ten oosten : Bijna uitsluitend *u* en sporadisch *u.c*. Ten zuidwesten van Brussel een groepje van 5 *y*-plaatsen. Ten westen van de Dender zijn er nog 3 *u*-relikten, nl. : Nieuwerkerken (O. 64), Kerksken (O. 136), Haaltert (O. 146). De *u*-grens werd hier teruggedrongen tot achter de Dender : Dendermonde (I. 262), Aalst (O. 61) en Ninove (O. 152) hebben *u* / *o*.

Lommer (Atl. kaart 76, zin nr. 91).

Ten westen : In Z. O. Vl. en N. O. Vl. : *o* / *o* / *u* en een *u*-eiland.

Ten oosten : Zo goed als uitsluitend *u* met enkele *y*-plaatsen. Volledig in tegenstrijd met al hetgeen wij tot nu zagen en verder nog kunnen constateren neemt de Denderstreek samen met Vlaanderen een gans eigen plaats in met *lomər* / *lumər* tegenover het oosten met *lumər* en tegenover het westen ook met *lumər*. Er is, zoals wij kunnen zien op kaart I in Z. O. Vl. en N. O. Vl. een aanzienlijk *u*-eiland.

Hoe kan dit *u*-eiland verklaard worden?

Dit *u*-eiland is van het westen afgesneden door een

concurrent : „*schaduw*” en die moet wel zeer oud zijn. Invloed van uit het westen op de u-van *lumær* is dus volledig uitgesloten. Er zijn m. i. twee mogelijkheden : 1° Het was vroeger ook u in het gebied ten oosten van het u-eiland. Door de overgang van u naar *u / ɔ* in de Denderstreek en in Noord-Oost-Vlaanderen ontstond het u-eiland als een relictgebied, afgezonderd van het oosten door *u / ɔ* en van het westen door „*schaduw*”. 2° Het u-eiland ontstond door eigen ontwikkeling. Zeer onwaarschijnlijk in een gebied dat de u uitwierp. De aanvaardbare verklaring is : Het u-eiland is een relictgebied met oorspronkelijk u.

Rijkdom (Atl. kaart 31, zin nr. 85).

Ten westen : *u / ɔ*. In het Gentse : Ledeberg (I. 247) o.c., Gentbrugge (I. 248) o.. Ook rekkingen in Z. O. Vl., bv. Ronse (O. 265) u.. Alles samen een o-gebied.

Ten oosten : *u / u_c / u_r / u_{r_c}*. Een enkele palatalisatie y te Beerzel (K. 338). Gans de Denderstreek en een deel van Klein-Brabant maken deel uit van het o-gebied.

Sommige (Atl., zin nr. 130).

Ten westen : In Z. O. Vl. *ɔ / u / o / o_c*. In N. O. Vl. *u / ɔ*. Gans de Denderstreek behoort tot dit gebied.

Ten oosten : *u / sporadisch u_c*. Materiaal ontbreekt ten noorden van de Rupel en de Nete. Sporadisch palatalisatie *y > u*.

De grenslijn loopt van de taalgrens tot Rupelmonde (I. 218).

Bok (Geitenbok) (Atl. zin nr. 89).

Ten westen : *ɔ* vooral Brabant en Zuid-Oost-Vlaanderen, *u*, Gent o.c., Noord-Oost-Vlaanderen *u / ɔ*. Sporadisch ten zuiden van Gent en in de Leiestreek reeds *Δ > y > u* of : *Δ > ɔ*.

Ten oosten : *u*, in de provincie Antwerpen ook *u_r / u_{r_c}*.

Omdat (Atl. kaart 87, zin nr. 43,73).

De grens verlaat bijna gans het Vlaams taalgebied. Zwakke grenslijn wegens de talrijke u-eilandjes in het u / σ gebied (z. kaart I. Z. W. Brabant).

Ten zuidwesten en ten Westen : σ / u — Gent o. — N. O. Vl. : σ / u . Gans het Brusselse is een menggebied $u / \sigma / u$. De grens lag hier vroeger verder naar het westen toe. Een doorlopende grenslijn was slechts mogelijk van ten westen van Hoeilaart (P. 126) en verder dan naar de Schelde tot ten noorden van Antwerpen.

Ten noorden en ten oosten : $u / u_{\tau} / u_{\tau\tau}$, ook dubbelvormen in één en dezelfde plaats : Lier K. 291) u / u_{τ} , Zoersel (K. 233) u / u_{τ} , (K. 273 a) u_{τ} / u_{τ} (Commentaar overbodig, z. Inleiding, blz. 149-151).

Op (Atl. kaart 84, tekst nrs. 5, 35, 45).

De grens verschuift nog verder naar het oosten dan voor *om* en haar verloop is hier zeer duidelijk. Zuid-West-Brabant kent u niet meer.

Ten zuiden en ten westen : Overwegend σ , veel minder u .

Ten noorden en ten oosten : u / u_{τ} sporadisch : u . Een y_{τ} en $l \times u$.

Kaart II

De ontronding *i* komt voor in volgende woorden en plaatsen :

Punt (Atl., zin nr. 102).

De *i*-diaspora liggen in het *y*-gebied : Temse (I. 215), Boom (K. 287), Klein Willebroek (K. 319), Blaasveld (K. 321), Heindonk (K. 326), Terhagen (K. 326 a), Rijmenam (K. 336), Keerbergen (K. 337), Beerzel (K. 338), Heist-op-den-berg (K. 339), Schriek (K. 341), Booischot (K. 342).

Doopvont (Atl. kaart 40, zin nr. 137).

Voor vont cfr. boven. blz. 172-173.

1° Met *i* te Galmaarden (O. 232), Tollembeek (O. 274), Lettelingen (O. 282). Die plaatsen zijn omgeven door *o* en de laatste ligt aan de rand van het *ui* gebied. De *o* is reeds binnengedrongen te Tollembeek. Die *o* is modern. De *i* hoort bij een oudere taallaag, nl. bij de *ui* die zich hier verder uitstreckte naar het westen. De evolutie was *ui* > *i* en niet *u* > *y* > *i*.

2° Ten oosten van Leuven (P. 88) en in het Tiense : Blanden (P. 136) *i* / *u*, Korbeek-Lo (P. 90) *i* / *u*, St.-Joris-Winge (P. 93) *i*, Lubbeek (P. 94) *i*, Roosbeek (P. 103) *i*, Kumtich (P. 144) *i*, Tienen (P. 145) *i*, Ezemaal (P. 166) *i*, Laar (P. 157) *o* / *i*.

In de meeste plaatsen zal *i* verdrongen worden door *u* / *o*. Dit is overal in de omgeving reeds gebeurd. Er is daar geen spoor van palatalizatie (*y*) zo dat de oudere taallaag hier ook hoogstwaarschijnlijk *ui* was. De evolutie was dus : *ui* > *i*.

3° Tussen Dijle-Demer en Nete : Keerbergen (K. 337) *o* / *i*, Beerzel (K. 338) *i*, Schriek (K. 341) *i*, Werchter (P. 26) *o* / *i*.

Sporadisch komt de *y* voor ten noorden en ten oosten. De evolutie in die plaatsen was : *u* > *y* > *i*. In de omgeving *u* en *o*, die de *i* zullen verdringen, dit komt reeds te gang in twee van die plaatsen.

4° Een *u* / *i* plaats in de streek van de Rupel te Willebroek (K. 320).

Krom (Atl., zin nr. 87).

De belangrijkste groep *i*-woorden ligt in de Denderstreek, grensgebied Vlaanderen-Brabant. :

Mere (O. 56), Moorsel (O. 62), Baardegem (O. 63), Meldert (O. 66), Opwijk (O. 68), Kerksken (L. 136), Haaltert (O. 146), Welle (O. 147), Denderleeuw (O. 148), Iddergem

(O. 149), Denderhoutem (O. 150), Hekelgem (O. 153), Teralfene (O. 155), St.-Katherina-Lombeek (O. 156), Liedekerke (O. 157), Pamel (O. 158), Ternat (O. 166).

In de omgeving van de i-groep hebben wij ten westen, ten zuiden en gedeeltelijk ten noorden y. De evolutie was voor dit gebied : $u > y > i$. Ook Aalst (O. 61) en Ninove (O. 152) hebben die ontwikkeling gekend en weer uitgeschakeld terug naar u. Vraagt men naar **krim** in die plaatsen dan luidt het antwoord — met een glimlach — „op den boer”, alhoewel die steden heel wat ontrondingen nog kennen !

2° Drie i-plaatsen in de streek tussen Rupel en Zenne, in Klein-Brabant : Willebroek (K. 320), Tisselt (K. 322) u / i, Heindonk (K. 326). Evolutie : $u > y > i$.

3° Tussen Dijle en Nete : Tremelo (P. 22), Beerzel (K. 338) Heist-op-den-Berg (K. 339), Schriek (K. 341). In de omgeving y-plaatsen, dus : $u > y > i$.

* * *

Kaart I vertoont een grondig verschil tussen het noorden en het zuiden. In het noorden langs de Schelde is er een dicht aaneengesloten bundel grenslijnen, duidelijke afbakening tussen Vlaanderen en Brabant van het u complex. Van in Klein-Brabant lopen de draden van de streng waaivormig uit mekaar tot aan de taalgrens. Dit verschil tussen Noord en Zuid heb ik reeds vroeger aangestipt. De politieke en sociaal-economische oorzaken van dit verschijnsel zullen verder uitgediept worden aan het slot van deze reeks bijdragen.

Een vluchtige blik op kaart I, een constatacie : De grenslijnen buigen steeds verder naar het oosten op Brabants grondgebied en de conclusie : Invloed van het in de middel-eeuwen imponerende Vlaanderen? Dergelijke gevolgtrek-

king kan niet gelden voor de u. In die bijdrage blijkt duidelijk, door een grondig historisch, geografisch en lokaal onderzoek, een systematische aftakeling van het u verschijnsel. Voor Brabant gaat dit uit van het Brabants zelf en is daarom wel enigszins sterker aan de zuidwestelijke rand van het Brabants taalgebied. Ook in de Denderstreek is er — en sterker dan in Brabant — verzwakking van de u, maar daar dit gebied aanleunt tegen Brabant heeft het weerstand geboden tegen de uit het westen opzettende u / o naar de grens van Vlaanderen. Alhoewel Zuid-Oost-Vlaanderen nog sporadisch (z. blz. 158-59) u-woordjes kent behoort het geografisch tot het u / o gebied, niettegenstaande het lumer-eiland.

De eerste sterke weerstandlijnen van de Denderstreek tegen het westen zijn de *punt-* en *mut*slijn. Zij vormen aldus de uiterste grens van de u naar het westen, niettegenstaande de u / o infiltraties in de Denderstreek. Die streek is tot op zekere hoogte een Vlaams-Brabants menggebied. Een tweede bundel grenslijnen volgt de grens van *Brabant*.

De u (buiten de gevoelssfeer!) is in Vlaanderen en Brabant, gekenmerkt door een voortschrijdend verval.

In die bijdrage blijkt nogmaals dat historisch-geografisch en lokaal onderzoek samen naar duidelijke eensluitende gevolgtrekkingen leiden.

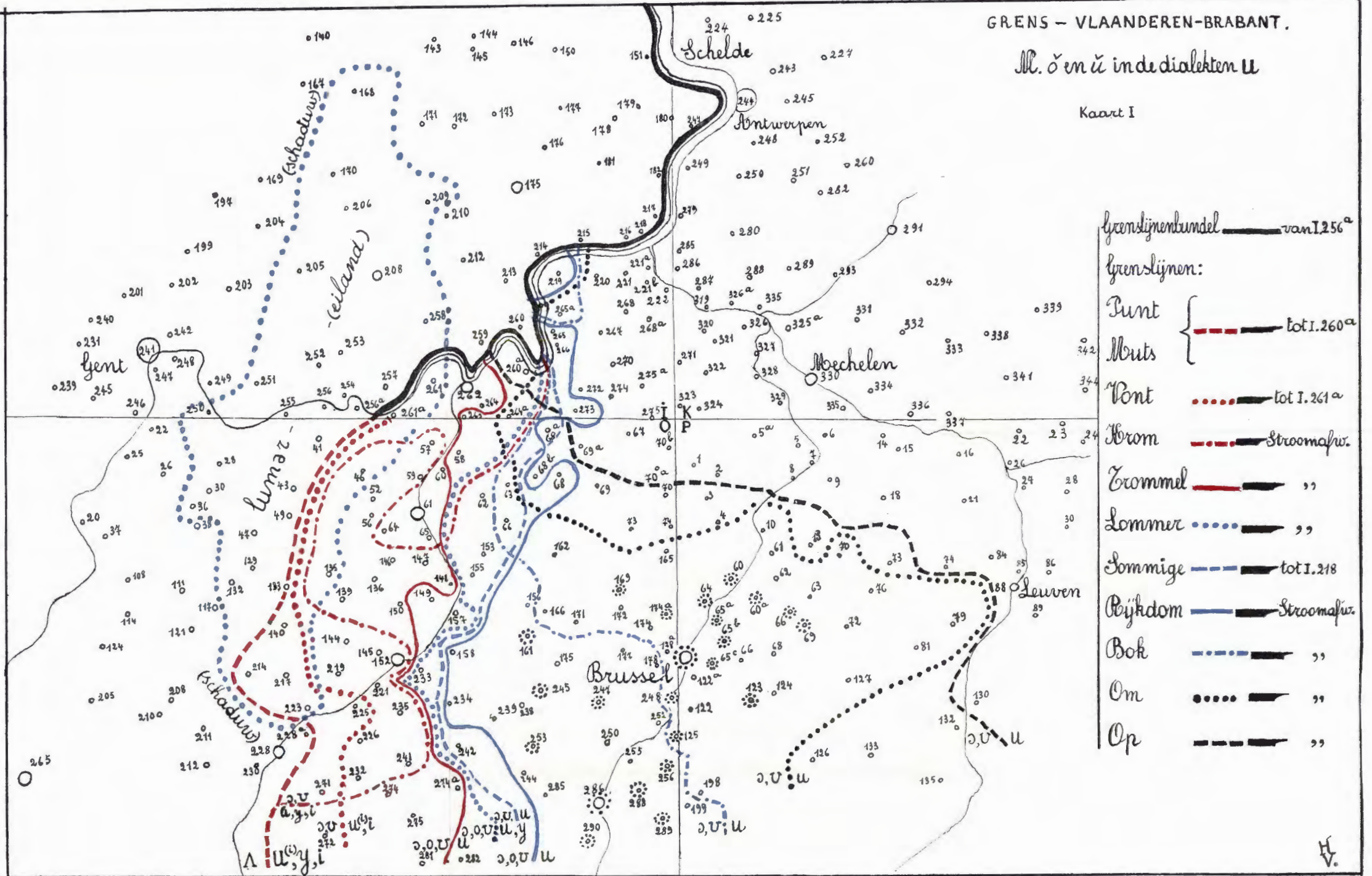
Verkorting en Bronnen

- Ph. C. — PH. COLINET, *Het Dialect van Aalst*.
 C. en V., I.D.A. — P. J. CORNELISSEN en J. B. VERVLiet, *Idioticon van het Antwerpsch Dialect*.
 L.G., D.L. — L. GOEMANS, *Het Dialect van Leuven*.
 L.G., L.T. — L. GOEMANS, *Leuvens Taaleigen*.

- Maz. — G. MAZEREEL, *Klank en Vormleer van het Brusselsch dialect.*
- Sm. — H. SMOUT, *Het Antwerpsch Dialect.*
- Bst. Brab. — *Bouwstoffen tot de historische Taalgeografie van het Nederlands. Hertogdom Brabant*, d. Dr. H. VANGASSEN.
- Atl. Kl. Br. — E. BLANCQUAERT, *Dialectatlas van Klein-Brabant*, 2° uitg. met aanvullingen door Fr. VANACKER.
- Atl. Z. O. Vl. — E. BLANCQUAERT en H. VANGASSEN, *Dialectatlas van Zuid-Oost-Vlaanderen.*
- Atl. W. en Fr. Vl. — W. PÉE (met medewerking van E. BLANCQUART), *Dialectatlas van W. Vl. en Fr. Vl.*
- Atl. Antw. — W. PÉE, *Dialektatlas van Antwerpen.*
- Atl. Vl. Br. — H. VANGASSEN, *Dialectatlas van Vlaamsch-Brabant.*

Aanvullende enquêtes : Aaigem, Dendermonde, Geraardsbergen, Mechelen, Nederbrakel, Ninove.

Historisch materiaal Dendersteden : Dendermonde (Vn., blz. 151), Aalst (Id., blz. 154), Ninove (Id., blz. 155), Geraardsbergen (Id., blz. 158).

H.

----- Grens Oude Vorstendommen.
----- From.

i-ontrondingen:
Punt - Vont
From

